

17969

DISSERTATIO MEDICO-INAU-
GURALIS

DE

EXITU MORBORUM

ET

ANALYSE ANALYTIKO-MEDICINÆ ORDINE

IN

UNIVERSITATE CAESARÉA LITERA-
RUM DORPATENSIS

UT

GRADUM DOCTORIS MEDICINAE AC CHIRURGIAE
RITE ADPISCATUR

LOCO CONSUETO

PUBLICÈ DEFENDET

AUCTOR

ERNESTUS GUILIELMUS WAGNER,
CURONUS.

74824

D O R P A T I

LITENS MICHAELIS GERHARDI GRENZII

TYPOGRAPHI ACADEMICI

MDCCCL

I n p r i m a t u r.

Daniel Georgius Balk,

Medicinae et Chirurgiae Doctor, Pathologiae et Therapiae Professor publicus ordinarius; instituti medico-chirurgici Director; a consilio collegiorum Rossicae etc.

467668

Instituti ratio.

§. I.

Juvenis medicus, scholas doctrinarum mathematicarum tum theoreticarum, tum practico-clinicas tandem relicturus, nil habet exoptatius, quam ut laurea nunc doctorali vitæ academicæ bene peractæ præmio coronetur. Examen minus timet etiam rigorosissimum, modo sibi conscius sit, ea quæ ex ore præceptorum capienda atque mente fuerint reponenda, se labio avido sedulo ac religiose hausisse. Aliud vero restat officium, ad quod implendum non, nisi aegre, sibi quæ ipsi dissidens accedit. Leges enim academicæ exigunt, ut conscribenda et defendenda dissertatione inaugurali publicam diligentiae et mentis rite cultae testimonium edat. Tempus curriculo academico dictum au-

dicendis tot praelectionibus ad medicinam
hodiernam facientibus, hisque repetendis, di-
gerendis, comparandis, nec non lectione
scriptorum horum illorumve in arte princi-
pum, ita confunditur ut ne hora quidem diei
superât quam in evolvendis libris pluribus
atque in experimentis instituendis collocare
possit. Tali in rerum angustia nec nova, nec
omnibus numeris absoluta proferre juveni
haec datum est; quo fit, ut a labore isto sae-
pius valde abhorreat, neque nisi timidus ad
illum accedat. Lubenter hic confiteor, me
etiam in eligende dissertationculae objecto
diu animi dubium haesisse. Edere cogi-
tata nova theoretica tum eruditionis meae
cuncta suppellex, tum iudicii critici nondum
maturus tenor recusabant; observationes
clinico-practicas notatu digniores infi-
tuendi nosocomium hujus Universitatis lite-
raryae copiam quidem hic illuc praehinc, non
tamen ausus sum, iisdem uti, ne lectoribus
forsan talis videar, qui iusto nimis sibi con-
fidat. Dubiis sic agitatus variis, commilli-

toem amicum adli. mecum simul summas in medicina honores hoc tempore petentem, eumque in conscribendae dissertationis negotio versantem reperi. Cum de iniiliis morborum scribere amicus decrevillet; statim in mentem mihi venit alteram quasi partem huic dissertationi adjungere atque morborum exitum objectum laboris suscipiendi mihi eligere. Opusculum hocce, quod quoniam exiguum sit atque mancum ipse sentio, ut indulgentes iudices annuncietur, rogo.

Praemittenda quaedam.

§. 2.

Jam ante triginta et quod excurrit annos Cl. Jacobi libellum edidit, raram ingenii aciem redolentem, qui inscribitur: „Alles in der Natur lebt; nichts ist ganz todt: die stillste Ruhe und selbst die Verwesung sind wirkames Leben.“ Equidem lebenter credo, fore plures, qui hanc vitae

notionem, quae ipsum potredinis processum amplectitur, nimis latam esse contendant; multam tamen abest, ut negare possint, vitam organicam non sine indefessa et perpetua actione partium corporis solidarum in se invicem vel in fluida, neque sine assidua mutatione formae mixtionisque particularum constituentium, cogitari posse, quae sive sensibus pateant, sive ex aliis vitae phaenomenis cognoscantur. Alterum mirabile machinae animatae artificium in eo incit, quod inter plura, ne omnia dicam organa antagonismus existat, cujus ope alterum incitabilitatem et vires alterius excitat, movet, augeat atque si vires excedant simul domat. Exempla hujus antagonismi in medium adferre laborem supervacaneum censui, cum neminem fugere possint, modo in re anatomica et physiologica rite versatus sit. Pari ratione expositionem sive theoriam antagonismi hic largiori commentatione adumbrandam esse non necessarium duxi: cum mea nos intersit, qua ratione phaenomenon

istud explicare aliis placeat, modo ne negent, rem ita se habere.

§. 3.

Facultas organorum stimulos vitae necessarios percipiendi, cum reactione gradui incitationis accommodata, nec non harmonia et aequilibrium motuum omnium vitam sanam constituent. Si autem vires rationis mobilitatis, reagendi conaminiis vel excedant, vel langucant, aut harmonia inter singulas earum omnesve sit vitiosa; tum phaenomena apparent quibus vitae morbosae notio atque character dentur,

§. 4.

Vix ullum e medicorum doctissimi numero inveniri credo, quin affirmare cupiat, quemlibet morbum eo caractere universali notari, quod processus vegetationis seu actiones organorum miscetium in illo laesus deprehendatur. Mox jam in morbi initio color pallidus, luridus aliove modo vitiosus, excretionum varia-

rum conditio prava et quae reliqua sunt symptomata, materiae organicae a mixtione normali aberrantis labem evidenter testantur. Interdum primo morbi stadio haec mixtionis vitia singula modo machinae organa infestant, ferias ociosas in morbum universalem abitura. Interdum denique abnormalis mixtionis conditio sensibus vix apprehensibilis nec nisi penitiori examine et ratiocinio ingenuose eruitur. Theoriam hujus phaenomeni, materiam organicam esse qualitate chemica in morbis abnormem, evolvere, aut in coactionem inquirere — sit ne haec mixtionis labes causa morbi, an effectus, — ad rem nostram non attinet, cum tantum de exitu morborum, nulla autem ratione de pathogenia differere decreverimus atque acti dissertationis limites, non secus ac parvam ingeniam, discussiones polemicas omnino reculent. Tamen e re fore credidimus opinionem nostram objectam litis concernentem, paucis hic profiteri. Et ea quidem haec est :

„Mixtio morbosa materiei organicae a refectione abnormi singulorum pluriumve organorum producitur, quae scilicet reactio impetum stimuli extrinsecus in corpus vividum agentis sequitur. Nil differt, utrum incitamentum istud vitae et sanitati absolute sit inimicum an stimulus vitae necessarius sit, qui modo quoad gradum, aut ratione incitabilitatis individualis praesentis uti incitamentum insectum a fibra vivida percipitur. Quo e fonte primum morbi germen, mixtio materiei organicae a lege aberrans, propullulat. E tali chemismo vitiato materiae mox etiam vires detrimenti sat capiunt, quo facto phaenomena primum pathologica tum in coenaesthesi, tum in functionalibus organorum miscentium, secretantium, reproducentium, aliorumque deprehensibilia apparent, quae morbum, qua talem, constituunt. Ope ejusvis potentiae nocentis aut spasmus ex incitatione adaucta aut ex imminuta torpor quasi paralyticus in organis processum vegetationis exercentibus,

ut effectus proximus, oritur. Quiconque horum effectuum inde proficiscatur, semper tamen docente pathologia generali ab experientia genuina defuncta, mixtionem normalem statim laedi in aperto est. Plerumque etsi non semper, mixtionis labes per tempus aliquod in hac tantum parte serpit et moratur, quae causae morbigenae impetum perpessa est. Mox vero fomes iste luxurians in alia organa, quin in totum organismum transit, cujus partes singulae arctissimo vinculo e. g. secundum leges consensus, sympathiae, continuitatis etc. invicem inter se cohaerent. Sic denique materies totius machinae mixtionem abnormem induit et morbus antea topicus aut, si malle, conditio praedispiciens ad morbum topicum, in causam aegritudinis universalis abit."

§. 5.

Processus organorum miscentium, cujus dignitas tunc in sanitate servanda, tum in restituenda sat patet, vi potentiarum nocen-

tum, et eo quod inde sequi solet (reactionem abnormem puta) sensim modo sensimque per varios gradus adscendentes vitatur. Eodem ex causa furor morbi ab ipso momento, quo iste ab aegroto primam percipitur aut sensibus medici qua talis apparet, celeriori aut tardiori passu adscendit ad altitudinem, cujus modus tum a natura morbi, tum a constitutione aegroti aliisque circumstantiis pendet. Multiplicatur phaenomenorum numerus ea proportione, qua organa plura afficiuntur; aut symptomata jam praesentia quantitate accrescunt quo magis mixtionis labes in dies augetur; aut novi denique stimuli accedunt causarum morbigenarum agmina accumulantes. Calmen hocce adfectus nunc morbus decrescere incipit et, servatis naturae viribus, sensim in sanitatem pristinam abit, aut exhaustis viribus vitae in morbos chronicos secundarios, quos in mortem terminatur. Multum tamen abest, ut morbus semper lecto tali progressu ambitum suum percurrat; non enim perquam

rare brevissimo potius temporis spatio oritur evolvitur et ad summum fastigium ascendit, ut interdum intra viginti quatuor jam horas aut intra triduum etc. decursu totum absolvat.

§. 6.

Nec inutile lecturis nec injucundum fore mihi videtur, condiciones nunc singulatim recensere quas celeriori morbi evolutioni atque decursui favent. Quarum inter efficacissimas sequentes jure habentur.

1) Omnes potentiae nocentes seu incitamenta morbigena, quae sub forma subtiliori et perquam penetrabili corpus organicum adgrediuntur. Hac sub classe plura contagia et vapores gassiformes militant. Sic, v. c. contagium pestis, typhi carceratii, dysenteriae, sudoris anglici intra paucarum horarum spatium morbum periculosissimum penitus evolvere valent. Cl. Vogel ipse narrat, se ad lectum aegrotantis, typho putride correpti, accessisse. In eodem mo-

mento, quo medicus iste linguam decubantis inspiciebat, aeger halitum suum pestiferum in nares Vogelii expirabat. Statim iste, se veneno putrido inquinatum esse, ex graviore coenæsthesios affectione extemplo orta sensit. Sic aer atmosphaericus, gas respirabili dives, mortem ipsam subitanam iis adducit, qui perfecta sanitate fruebantur.

2) Constitutio quævis epidemica per temporis aliquod spatium jam in populum sæviens. Constat inter omnes artis peritos, quibus fors cum ingenii acie copiam dedit inter ægrotantium cubacula versandi, quemvis morbum epidemicum cum tantum inceperit, mitiori genio intedere, nec plures inficere, sed majorem in dies furorem induere et plures semper sibi victimas parare. Causa vero unica incrementis hujus furoris atque vis semper anachoreta! latebit, nisi meminoris, fomitem hujus epidemiac in aëre atmosphaerico tantum non semper contentum, magis magisque evolvere, augeri, longe lateque

effundi et in formam gassis quasi contracti mutari. Tali forma (vide nro. 1.) organismum facili negotio intrat, normalem ejus mixtionem in morbosam mutat, causam praedisponentem gignit et evolutioni morbi ipsius causam praebet. Sic tandem evenit, ut quovis die numerus aegrotantium a morbo epidemico correptorum accrescat, morbus ipse faciem magis magisque tyrannicam sibi vindicet et ob vehementiam impetus breviori tempore terminetur. Tandem partim miasma ipsum mutata aëris atmosphaerici mixtione extinguitur, partim secundum legem consuetudinis a corpore organico per incitamentum innatum minus quam antea percipitur, et sic loes epidemica sensim decreseit et mitior iterum fit, donec tandem penitus evanescat.

3) Omnia incitamenta morbigena aut vehementia magna aut longum per tempus in corpus organicum agentia. Experientia genuina docente non idem est, nam causa morbi fibrati

viridam infestans in superficiem modo organismi impetum suum exserere valeat, an profundius penetret. Prius ubi locum habet, levem modo affectionem topicam cum reactione transitoria neque gravi obferre licet et totus affectionis morbosae ambitus brevi temporis spatio circumscribitur. Posterius vero ubi invenitur tota ad ledationem excitatur machina et omnes ejus functiones valde perturbantur, quia quodlibet organon aut systema violatum vitae atque sanitatis defensionem viride molitur. Persuasum mihi est, unum idemque contagium, e quo vario-
lae verae germinant, etiam sic dictas spurias gignere. Has videlicet ubi superficiem tantum corporis laedit atque reactionem tantum topicam, eamque levem vasorum nervorumque periphericorum movet, ob deficientem praedispositionem ad contagium istud rite percipiendum; illas ubi penitus corpus intrat, atque reactionem sat validam elicit, quae contagium rite et majori cum intensitate percipere, organismo toti addu-

cere et quasi appropriare, multiplicare, denique ad peripheriam in pustulas deponere valet. Sic patet quia ex causa variolae spuriae raro motibus febrilibus aut tantum perquam exiguis conjunctae sit: cum semper febris sit valida genuinarum comes sit. Idem contagium et spurias et veras parere, eo demonstratur phaenomeno, quod materia variolosa eadem variis infantibus infusa, in nonnullis variolas genuinas, in aliis vero spurias modo evocavit etsi hi lue vera adhuc certissime non infecti erant. Eventus huic confirmis etiam ab infectione involuntaria in epidemias variolosas sexcenties observatus est. Facultas incitamenta morborum qua talia percipiendi auctior vel immunitior, prima erit conditio num causa morbigena respectu subjectivo vehementior aut mitior in corpus agere et sic celeritatem lentitatem morbi evolutionem movere valeat. Insuper morbi causa eo vehementius machinabitur quo subtilior atque magis penetrabilis ejus forma, quo corroscentior astuta

incitamenti chemica sit (conf. §. 6. nro 1.); quibus quippe conditionibus materiam omnium organicum brevi tempore in corruptionem perniciosam abire cogit. Denique vehementia causae morbigenae inde proficiscitur si in plura organismi puncta eodem tempore invasionem molietur sicque plura simul systemata turbentur. Ratione non abfimili impetus causae etsi non validae tamen jam dū in corpus agentis sensim quidem et ut vix animadvertatur, eo certius tamen omnes vitae sanae condiciones pervertit, donec tandem repentine passio universalis erumpit atque devastationem totius organismi luculenter testatur. Quod in morbis chronicis non raro accidere solet.

4) Causa morbi, totum systema nervosum, aut partem ejus centram validè infestans. Inter alia morborum quae incitamenta pathologica externa excipiunt, nullum profecto habeto quod facilius ab iis atque profundius afficiatur, quam systema nervosum. Nervi jure cujusvis sen-

lationis conditiones nominantur, quibus mediantibus incitamentum uni parti admotum mox ad reliquas transferatur. Connexus intimus et multiplex, qui inter omnes nervorum ramificationes, truncos, plexus, ganglia intercedit, migrationibus incitamentorum optime favet, ut ea, quae ab initio topice modo admoveantur, mox ad organismum universalem migrant inque illum vim suam exercent. Nervorum truncos et ramos, qui illustrante anatomia immediate inter se non cohaerent, medio medullae cerebialis aut spinalis e qua oriuntur, vel si magis, in quam finiuntur, sibi invicem connexos reperimus. Sic ope hujus systematis longe lateque distributi transitus passionis topicae in universalem multo facillius redditur. Unde evenit ut quivis morbus mere nervos laedens brevi tempore omnia organa in confectum trahat.

5) Si stimulus morbigenus organa quae dicuntur vitalia, i. e. potissimum et immediate ad vitam susten-

sustentandam facientia, offendat. Quorum ad numerum v. c. pulmones atque cor cum vasis suis majoribus, nervus sympathicus magnus, nervusque phrenicus, uti etiam, quorum jam in Nro. antecedenti mentionem fecimus, encephalum cum medulla spinali pertinent. Organa haec vitam potissimum regentia maximi in totam oeconomiam animalis sunt ponderis cacterisque functionibus impetant. Consensu amplissimo cum quavis fere parte communicant eoque ob causam incitationem morbosam, quam perpessus est, regionibus atque provinciis organismi remotioribus statim tradunt.

Juxta e causas, quas sub Nris. 4 et 5. adduximus, intellectu non erit difficile, quare affectio topica partium vasis et nervis abundantium sat cito in universalem mutari soleat.

6) Aetas aut. sexus, aliaeque conditiones, quibus character irritabilitatis aut sensibilitatis altio-

ris proprius est, aut facile median-
tibus illis acquiritur. Aetas infantilis
et sexus sequior hoc caractere gaudent;
neque minus morbi infantium aeque ac mu-
lierum; brevi tempore evolvuntur atque in
affectiones universales transeunt. Idem va-
let de morbis vernis et aestivis. Phaeno-
menorum horum ratio in vividiori vasorum
nervorumque incitabilitate, quibus omnia
organa pertexta sibi quae invicem conlata
sunt, inesse intelligitur.

7) Gradus cachexiae aut debi-
litis major, praesertim systema
glandulosum et vasculosum occu-
pans. Vitium mixtionis materiae organi-
cae tum a morbo praeterito relictum, tum
a causa clare diuque jam operante (no. 3.)
partum, jam aderat, quod modo impetu
externo eget, ut statim in morbum universa-
lem eumque sat cito perfecte evolutum abeat.

§. 7.

Spasmos igitur humores incarcerans et
solida convellens, aut torpor quasi paraly-

tices, qui uterque processum vegetationis insigniter turbat, ad morborum genesin, incrementum, durationem facit. Decrescit aegritudo vel omnino evanescit, dum modo haec conditionum abnormalium biga aufertur.

Proxima sentium nunc memoratorum generalium causa in stimulo morboso erit querenda: spasmus vero, aut torpor paralyticus ipse nil nisi phaenomena sunt reactionis pathologicae mutatae.

De iis, quae exitum praeparant et ad genus ejusdem contribuant.

§. 8.

Quilibet morbus, a primo momento, quo aeger sensum ingratum etsi saepius vix memorabilem organorum corporis sui perceperit, ad summum usque vehementiae culmen per varios ascendit gradus, quos stadia morbi vocare et unumquodque illorum ab altero certis distinguere finibus,

tum veteribus, tum recentioribus medicis non displicuit. Periodum quam a primo adversae valetudinis sensu usque ad phaenomenorum pathologicorum fastigium morbus percurrit stadium cruditatis jure vocari medicis aevi antiquioris visum est. Labor haud dubie irritus esset, scio repetere, veteres causam omnium morborum in materia acri, solida vivida pungente et corrodente quaesivisse quam crudam eo usque nominabant, donec ut opinabantur a viribus naturae mutata, involuta, mollior facta et exitui e corpore organico apta esset. Nosstrates, inter quos et ego, theoria priori non absumili sub studio cruditatis, quod in stadium incipientis morbi, morbi evoluti, denique incrementis dividitur, tempus intelligunt, per quod incitamentum morbosum, vi sua non fracta, aut spasmodum aut torporem paralyticum organo inducit et mixtionem materiae normalem in vitiatam magis magisque commutat mutatamque servat. Naturae consuetudinem stimulum percipiendi, ad cum

reagendi, illum removendi, frangendi, mutandi, nobis vires naturae medicatrices audiunt, uti stadium, in quo successus hujus conaminis sensim sensimque magis patet, stadium decrepescens morbi appellare consuevimus; quod a veteris vocabulo stadii cectionis insignitur. Artis medicae avari, cum evanescentibus pedetentim morbi symptomatibus haec illare corporis organa excretoria materiam copiosiorē aut a mixtione normali magis minusque aberrantem cum levamine aegroti eliminare animadverterent, eo certius tunc credebant, hunc veram morbi fomitem esse, qui ope naturae rejectus, rhœbum tunc judicaret. Actionem hanc crisin, excreta ipsa critica appellarunt. Nos vix in alio, sed latiori modo sensa, illadem vocabulis utimur; existentiam tamen materiae morbosae quae aegritudinis fons et causa sit, omnino negantes, quae nobis potius motuum pathologicorum effectus esse videtur.

§ 9.

Cum de exitu tantum morborum cogitata quaedam nos adierre velle, professi simus, spreta stadiorum aliorum, in quae decursus morbi a medicis recentiorum temporum dispedi solet, expositione ulteriori ac speciali, ea potissimum tangemus, quae ad rem nostram facere videntur.

§. 10.

Negre quidem non cupimus priora jam morbi stadia ad exitum ejus rite dijudicandum non vilioris momenti esse. Quo rectius enim aegrotus antea valuerit, quo major harmonia in functionibus corporis ejus hucusque intercefferit; quo magis virium modus et directio statim a morbo ineunte magnitudini stimuli pathologici eique medendi rationi par fuerit, quo pauciores et naturae suae non admodum diverſi stimuli hostiles in machinam egerint; quo minus potentiae hae nocentes viribus vitae absolute fuerint adversae inque eas forma perquam subtili (v. c. insurſus) agentes; quo minor par-

tium organicarum earumque nobiliorum a morbo deprehensurum fuerit numerus: quo obedientiorem atque praeceptis artis accommodatiorem se praebuerit aeger: quo denique consultior medicus statim morbo incipiente advocatus naturae desideria intelligere ejusdemque conamina rite dirigere valuerit: eo magis etiam spes exitus lausti affulget. Tamen potissimum stadium morbi, quod vocatur decrescientis taxari, observari, apteque dirigi meretur, e quo scilicet, quantum artis est, sperandi exitus favor quam maxime dependet. Neque minus attentione dignum stadium criseos perfectae vel imperfectae, laustae, infastaeve, stadium metaschematismi forsae expectandi, stadium denique debilitatis seu metuendi recursus erit, in quae stadium decrescientis morbi sensim transit.

§. II.

Stadium morbi decrescientis eo dignoscitur, si phaenomena, quae functiones organismi laedis nuntiant, vi aut nu-

mero frangitur atque seget levaminis aliquid inde caput. In morbo simplici imminutus jam moliminum gradus stadii hujus initium testatur; in composito numerus symptomatum minuitur necesse est; denique in complicato tunc decrementum morbi incipiens arguatur, cum multiplex causarum proximarum, aegritudinis imaginem constituentium, natura in simplicem abeat atque phaenomena contradictoria sibi invicem magis respondeant eandemque naturam induant.

§. 12.

Quatuor sunt leges, quarum notionem ex observatione naturae diligenti atque sedula perspectam habemus, quae stadium decrecentis morbi praeparant, regunt, moderantur.

1) Lex inevitabilitatis imminutae. Stimuli ipsius in organa operantis vi principium inevitabilitatis magis magisque consumitur, cum quo, uti patet, gradus perceptionis simul decrescit, nec non phaen-

nemenerum efficacia stimuli morbigeri motorum nemetus cum magnitudine minuitur.

2) Lex consuetudinis cum stimulo hostili. Incitamentum morbigenum, aut alia quavis ratione heterogeneum, cum diu jam in fibram organicam fuerit, amplius ab hac qua tale non percipitur et naturae in illud reagentis phaenomena, quae faciem morbi sensibus apprehensibilem constituunt, extinguuntur.

3) Lex incitationis antagonisticae. Secundum quam legem natura una cum arte rationem illam experientia sat comprobatam sequuntur; „divide et impera!“ quod potissimum de morbis topicis dictum volumus, etsi universales etiam neque raro huic legi subditi sint. Derivantia atque revellentia, quanti sint pretii in artis exercitio, praecipue in illo quod in curandis morbis infantum et mulierum versatur, neminem fugit, qui cubilia segrotantium oculo attento adiit.

4) Lex chemismi organici. Naturam seu essentiam morborum omnium in vizio mixtionis aut formae materiae organicae esse querendam, cum pathologia temporum recentiorum profiteamur. Neque minus eas naturae vires medicatrices omnium principales cenere non erubescimus, quae in restitutione mixtionis materiae normalis assidue versantur atque vis vegetativa, assimilans, reproduzens, etc. nostratibus auctunt. Hoc naturae negotium coctionem vocare veteribus non displicuit, quae in crises abit.

G e n e r a e x i t u s.

§. 13.

Quinque sunt genera exitus. Aut enim morbus in sanitatem pristinam perfectam sistit, quod genus crisis in sensu strictissimo appellare consuevimus. Aut passio organi vel systematis adfecti in organa vel systemata

alia transfertur, five nobiliora, five ignobiliora, servata tamen natura morbi eadem nosologica; quae mutata sedes metastaseos nomine insignitur. Aut natura morbi mutationem patitur, sede et facie externa non mutatis, quae Diadoche ex abolitione causae remotae proficiscitur, relicta proxima, quam peperit prior. Sic v. c. vomitus a calculis biliaris ortus, remotis hiisce perdurat, ab sola irritabilitate ventriculi morbose aucta motus, quae calculorum stimulo nascebatur. Aut forma morbi in alteram exit, servato caractere eodem pathologico, — (Metaptoxis seu Metaschematismus). Aut denique morbus in mortem transit.

§. 14.

Ab instituto nostro alienum non putavimus, si pauca de conditionibus adferamus, sub quibus hoc genus exituum sive illud sperandum sit

§. 15.

Crisim leges conditionesque silentio praeteritis ea quidem ratione e re fore mihi visum est, quod amicus dilectus Zoepfel mecum simul doctoris medicinae gradum ambiens, de hac materia in specimine academico, quod prelo jam mandatum est, fusius differere decrevit.

§. 16.

Metastasin sequentibus sub conditionibus verisimillime auguramur:

1) Si vires naturae magnitudini morbi non pares sint, ut ope earum crisis perfecta absolvi possit.

2) Si observatione strenua et diligente eruamus, organon aliud durante morbo debilitatem majorem sibi acquisivisse atque organo protopathice adfecto insit: praecipue si organon hoc illi, quod primam morbi sedem offert aut consensu aut sanctione aequali valde sit atrox.

3) Si organon aliud in antecedenti vitae aegrotantis periodo saepius jam morbo-

rum similia heterogeneorumve perpessus sit impetum.

4) Si in progressu morbi phaenomena adpareant, potissimum circa diem criticam, quae incipientem organi alterius incitationem morbosam, eamque non exiguan, testentur.

†) Si experientia et observationis certis, tum nostris tum alienis, sciamus, morbum peculiarem quoque metastasin gignere solere. Sic e. g. in angina parotidea affectio parotidis tum in mammas mulierum, tum in testiculos virorum saepissime transfertur.

§. 17.

Diadoches condiciones sequentes habeto

1) Si causa remota per longum jam tempus in organa vel systemata adfecta hostiles impetus secerit.

2) Si pars cui morbi causa incidit hucus jam omnibus fuerit debilior, aut copia nervorum abundans sensibilitate majori gaudeat.

3) Si totum corpus characterem ferat debilitatis irritabilis.

§. 18.

Metaschematismo o favet:

1) Si vitium materiei organicae, quod fundamentum principale omnium est morborum, mutatum modo sit, non autem penitus ablatum.

2) Si cessante morbo protopathico sanitas perfecta redire non coeperit: sed potius sensus remanens valetudinis adversae et si non clatus ab aegro semper percipiatur nec vires accrescant, relictis simul in pulsu, digestionis negotio, secretionibus et excretionibus, colore etc. phaenomenis quae abnormem adhuc corporis conditionem testentur.

3) Si aeger, praeceptis medici non obtemperans, de studio potissimum criseos aut convalescentiae incipientis curam sui debitam neglexerit.

4) Si observationibus omnium temporum edocti cognoverimus, morbum quendam peculiarem, natura sua aut vi genii epi-

demici coactum, saepissime in metaschematismum abire solere.

Insuper monendum esse videtur quolibet morbum ope metaschematismi, plerumque in talem modo transire qui naturae suae affinis sit et in systemate nosologico eadem sub classe jure fuerit collocandus.

§. 19.

Quibus denique in rerum angustiis exitus in mortem sit praefigiendus compendia semiologiae pathologicae, nec non therapiae specialis capita varia idonee narrant.

§. 20.

Rei, de qua differimus, ratio tunc exigit, ut causas eramus, e quibus crisi, metastasium, metaschematismi etc. diversitates et cum his exitus morborum diversi oriantur. Quantum disquisitio ista in medela morborum faciat, neminem profecto fugit, modo in observando morborum decursu rite versatus sit atque pathologiae therapiaeque generalis praecepta ingeniose hauserit.

§. 21.

1) Genius morborum stationarius omni absque dubitationis alicui locum praestantissimum inter causarum laudatarum seriem occupare meretur. Quo propius genius iste ad naturam Synochae accedat, quo magis ideo reagendi modus gradui perceptionis motae respondeat, imo istum superet, eo certius crisis perfecta erit speranda; cum e contrario typhosa genii stationarii indoles ortui diadoches, metastaseos, metaschematismi atque adeo maxime insausito exitui in mortem veram faveat. Neque minus genus criseos eo definitur atque stimulus morbigenus ad hoc organon sive illud mirifice dirigitur.

§. 22.

a) Character epidemiae pathologicae. Quilibet morbus epidemicus, modo perfecte evolutus sit, phaenomenis insignitur peculiaribus atque respectu decursus, sedis quam eligit, rationis qua judicatur, vehementiae, complicationis, durationis,

tionis, transitus in sanitatem aut formam aliam morbosam, peculiares leges sequitur, ita ut epidemiae generis ejusdem recurrentes semper tamen facie diversa reperiantur.

§. 23.

3) Character annuus et climaticus. Morbus unus idemque vere hominem infestans breviori plerumque tempore decursum absolvit et crisi perfectioni solvitur, quam qui auctumno impetum machinatur; cujus eventus causa in stimulo vitali, quem corpus organicum ex aëris temperie mitiori, puritate atque oxygenii divitis capit, erit sine dubio quaerenda. Morbi regionum tropicarum citius decurrunt morbis borealium et peculiares sibi mutationes, crises sibi peculiare vindicant.

§. 24.

4) Aetas atque sexus. Culvis aetati sic ut sexui, functiones suae sunt propriae, sunt diversi stimulos percipiendi atque in eos reagendi, illos diligendi gradus, a materiae organicæ mixtionē, cohaesione,

forma normali pendentes; quae omnia ut
sit constet ad morborum evolutionem, for-
mam, decursum, exitum faciunt. Sic mor-
bi in aetate infantili et sexu sequiori citius
decurrunt, admodum facile autem a de-
curso normali aberrant, faciem solitam mu-
tant ut saepe rite dignosci nequeant et fre-
quentem denique offerunt metastasin aut
diadochen ob eminentem corporis sensibili-
tatem et irritabilitatem. Sic morbi ferum
chronicum sibi parant decursum, crises im-
perfectas, metamorphosis. In viris
mediae aetatis maxime regularem mor-
bi decursum cum eventu felici observare
licebit.

§. 25.

5) Constitutio cujusque aegroti
individualis. Sunt homines, quorum
in morbis, cujuscunque formae sint, semper
eandem eandemque crisi, etsi hujus morbi
formae insolitam, natura sibi eligit. Quam
ad materiam etiam habitus morborum con-
nati referri possunt, e. g. habitus phthicus,

qui transitum catarrhi vel pneumoniac in
tabem pulmonalem veram maturat.

§. 26.

6) *Structura, robur, functiones*
partis potissimum laesae. Quo laxior
simulque sensibilior pars adfecta invenitur,
eo diutius stimulus morbi illi inhaerebit, et
minus erit apta ad reactionem ita validam,
recteque institutam, ut hocus inde possit
eventus sperari. Quae ex causa vera pulmo-
num inflammatio parenchyma hujus organi
penetrans raro perfecte discutitur sed sae-
pius in indurationem et exulcerationem
aliasve formas morborum deuteropathicas
abit. A functionibus, cuius organo pro-
priae demum crises topicae earumque forma
pendent, quibus natura ad perfectam sani-
tatis restitutionem utitur. Sic praeter crisin
universalem, quae in pneumonia potissimum
per diaphoresin absolvitur, secundariam to-
picam in sporis succedere videmus. Insuper
ad partem laxiorem debilioremque metasta-
ses diriguntur.

§. 27.

7) Morbi ipsius conditio. Quo minus vires aut jam antea aut impetu morbi fractae sunt, quo magis simplex ejus natura: eo certius crisis bona et perfecta expectanda est; cum e contrario viribus laesactis aut exhaustis morbove composito, imo complicato exitus facillime in metastasim funestam, metachemotismum, mortem vertatur. Neque minus character morbi pathologicus hic considerandus est; pestis enim et febris americana flava saepius infantum, catarrhus simplex aut intermittens levis bonum semper exitum pollicentur.

§. 28.

8) Vitia formae, quae jam antea in organis, quae morbo sedem praebent, aderant. Sic gibbositas transitum pneumoniae in phthisin promovet; sic femina, cujus pelvis vitiose contracta est, puerperio periculosissimo semper erit obnoxia,

§. 29.

9) Vitae genus. Hoc vocabulo non modo regimen aegrotantis in statu sano et morbo sed etiam negotium, quod pauci lucrando exercet, comprehendimus. Eruditi nonnulli diffidit ab hypochondria aliisque morbis, qui ex abdomine proficiuntur, perfecte liberantur. Pneumonia tibialis aut coelionatoris fere semper in phthisin transit; quodvis epilepticum genus ad hunc illumve morbum, ad hunc morbi exitum magis quam ad alium erit pronam, quia negotium, cui incumbunt, partes corporis nonnullas prae ceteris reddit debiliores aut alio modo vitiatas.

§. 30.

10) Medendi ratio. Ex eo tempore, ex quo methodus quae vocatur gastrica, imperium tenere coepit, omnes fere morbi saltem in stadio incrementi characterem gastricum inducebant, saepissime per crisa gastricam judicabantur et in iis omnibus digestionis fabrica per longum tempus

debilitatem patiebatur quippe quae protrahendum roborantiam usum exigebat, nec non opportunitatem ad morbos viscerum abdominalium relinquebat. Nostriis temporibus methode exitante abutimur et cutis peripherica cum nervis theatrum est frequentissimum in quo bellum geritur; morbi breviori tempore terminantur et per crises cutaneas judicantur, relictis tamen non raro opportunitate in systemate arterioso et nervoso. Perversam atque distortam morborum medellam silentio praeterire liceat, quae omnibus in levis causa metaschematismi insausi, quinimo mortis erat accusanda.

§. 31.

Denique accidens improvissum exitum varia ratione moderari potest, quod ulteriori expositione non eget.

§. 32.

Quae cum ita se habeant, neminem fore puto, quin concedat crissum praeparatione atque directione medicum multum ad ex-

item morbi bonum conferre posse, modo ne respectum ad ea, quae hunc exitum moderentur, negligat. Quisquis vero morbi decursum atque crises dirigere apud animum constituit, quae tollenda sunt impedimenta jam in stadio incrementis morbi auferat, quibus remediis naturae succurrendum sit hoc in stadio religioso perpendat. Motus effrenatos domare, aberrantem naturam reducere arti carissime tantum datum est. Quo fit ut medicus in stadio criseos aut metaschematismi denuo advocatus munere plurimum ancipiti fungatur. Morbis acutissimis v. c. asthma Milleri, anginae polyposae, tertianae soporosae Tortii etc. si primo die medicus non succurrerit, exitum morbi dirigere frustra tentabit.

§. 33.

Neque minus stadium convalescentiae, s. debilitatis, s. recursus metuendi, cura sagaci eget, quippe quod virium jactura periculum amittatur, novasque

facile vitae fruat insidias. Omni jure medici nobis obiurgandi videntur, qui, quasi re optime gesta, aegrotum deserunt: ubi tantam virium copiam collegit, ut in cubiculo ambulare possit. Hi sane nesciunt, robur partium non omnibus numeris restitutum sensu morborum parere, in ipsos morbos secundarios, quinimo in mortem abire, simulac causa solum occasionalis, etli levior, accesserit. Errores nonnullos usitatores, qui in studio convalescentiae committuntur, adducere, ad rem nostram faciet. Peccatur nempe:

- 1) Si aeger nimis cito ad vitae genus consuetum transeat.
- 2) Si refoecitationi virium creditae nimis confidens, cito eas intendat ac de novo consumet. Monendum enim est sensum virium collectarum decipientem jam exurgere antequam conditiones illarum veras internae rite confirmatae sint.
- 3) Peccatur nutrimentum seu eorum, quae restaurant, uso, qui gradui facultatis

assimilandi impar est. Etsi vero ingestorum copia hunc facultatis digerendi gradum non superet, tantum tamen abest, ut aeger nil detrimenti inde capiat, ut potius plethora quorundam vires sine dubio exoritur.

4) Abutimur roborantibus sive tonicis, tum quoad potentiam, tum quoad dosin nimis efficacibus. Ex hoc errore congestiones, spasmi, aliaeque prodeunt aequilibrü virium interpellationes, quae novam morborum genesi ansam praebent.

5) Denique crises secundariae in stadio convalescentiae interdum serotinae saepissime negliguntur.

§. 34.

Liceat opusculo huic praecepta quaedam generalia adiungere, quae ad rationem medendi, quae in stadio convalescentiae utendus erit, spectant.

1) Restaurantis subtilia - somnuso, intelligo, quietem, hilaritatem solui, motum virium modico accommodatum, frictionem, stimulum lucis et aëris puri modicum - nutri-

mentis proprie sic dictis in initio Stadium hujus sunt praestantiora, etiam et horum usu egent natura.

2) Vires organorum omnium aequali modo exerceantur, ita ut exercitii gradus sensim semper augeatur; ratione illorum praecipue habita, quae praee aliis debiliora apparent.

3) Methodus blande incitans, sedativa, derivans sive revellens initio hujus Stadium maxime est accommodata et serius tantum jungenda cum roborante. Insuper secretionnes et excretiones qualescunque negativa promovendae sunt ratione, ita ut omnia impedimenta provide removeamus, quae functiones istas turbare possint. Inest videlicet etiam in hoc Stadium in materia organica chemismus abnormis ob debilitatem tum organorum omnium tum pacifissimam miscentiam, qui fomitem morbi nutrit.

4) In usu tonicorum, quem Stadium istud serius exigit, medicos regulam sequa-

tur, ut a mitioribus ad fortiora adscen-
dat, sensim doses augendo; neque nimis
cito illis uti desinat.

5) Denique cum therapeutico respectus
macrobioticus religiose jungatur.

Supereſt, ut præceptis ſuperiorum ſatiſſaciam, quæ doctorando medicinæ et chirurgiæ officium imponunt, ut, vel de materia medico-chirurgica in diſſertatione agat, vel præter diſſertationem hiftoriam morbi chirurgici a ſe ipſo obſervati enarret.

H i s t o r i a   m o r b i

E. R., filia XXIII annos ægens, morbo ſyphilitico, quem ſex ante annos perpella erat, uvula cum parte molli palati orbata, medico tunc temporis uſa erat, qui ter ſalivationem enormem mercurialibus ædibitibus extorquere non erubeſcebat. Veſana illa medendi ratio, cachexiam corpori induxerat univerſalem, egeſtate ſumma, qua miſerriſſima premebatur, magis inagisque auctam,

Elapso posthaec anno, tempore brumali, digiti pedis dextri maculis livido-nigris obtegebantur, quae mox ad metatarsum usque serpebant pedem totum fere tandem obducentes. Tali in rerum angustia IV. Decembris MDCCCVI. nosocomium Universitatis Caesareae Dorpatensis chirurgicum intravit. Cum ex symptomatibus jam narratis non dubium esset, quin isto teneretur morbo, qui melasma, s. melania s. nigror scriptoribus audit, memores consilii a Cl. Pott et Hunczowski dati, extemplo magnis opibus tum interne, tum externe usi sumus, ne vitium latius diffunderetur. Et interne quidem decoctum corticis peruviani propinavimus, omni bithorio V — VI guttulas laudani liquidi Sydenhami porrigentes. Sedem nigroris linteis obtegi iussimus, quae liquore ex infusi florum Chamomillae ℥iij et uncia laudani liquidi composito, maderant. Et usus opii spem nostram non fecellit. Die enim jam sequente tantum aberat, ut sphacelus esset progressus, ut amblyus

ejus potius latitudinem digiti immittas adpareret. Et in dies ambitus iste magis magisque decrevit et fines tandem sibi fixit in regione capitulorum ossium metatarsi ubi digitis adnectuntur. Sapparatio nunc incedens pus laudabile effundebat et oleo Theriacalhinae quotidie applicato, nec non unguento e Cerato Saturni et Laudano liquido mixto, cum quibus partes sphacelatae ope linteorum carptorum obtegebantur, ita promota est, ut vitiatum omnino obtunderetur. Integumenta digitorum cum partibus subiacentibus ad ossa usque erant destructa, quin ipsa ossa necrosi jam obnoxia, ita ut nulla amplius spes adesset, illa servandi. Quare omnes digitos ex articulatione cum ossibus metatarsi extirpare necesse erat, excepto priori pollicis phalange. Decoctum Chinae cum amaris continue porreximus, cejus ope appetentia ad cibos, somnus, vires redibant. Tercio post receptionem mense perfecte restituta e nosocomio exiit, sic, ut omni absque vitio ambulare posset. Verius

finem Decembris MDCCXC, ad quod usque
tempus optime se habuit, vestibus conve-
nientibus contra frigus ingens non admodum
munita iter fecit. Quo factum est, ut pes
uterque cum manu dextra gelu periret. In
urbem redux in nosocomium civicum reci-
piebatur, in quo per sex circiter hebdoma-
das morata est. Sed cum sphacelus ex re-
frigeratione ortus indefinenter latius serpe-
ret, viribus prorsus fere orbata, die XV. Fe-
bruarii MDCCXC in nosocomium hujus uni-
versitatis recepta est. In prima inquisitione
conditio ejus quoque modo tristissima inven-
ta est, ita, ut parum modo spei vitae con-
servandae remaneret. Constitutio corporis
aegrotae summopere debilitata et cache-
ctica erat; uterque pes ad suras et dimidia
fere manus sinistra rhumiarum instar siccata,
nigra, frigida et vita orbata erant. In tali
corporis aegrotae conditione, cum vires vi-
tales prorsus fere decissent atque sphacelus
nimis invaluisset, prognosis erat insauissima.
Sola partium corruptarum a sanis separatio

atque usus internus remediorum leniter excitantium et roborantium, coniunctus cum diæta restaurante, spei aliquid, etsi non multum, reliquerunt. Quapropter ægrotae internæ data est Plendochina Grindelli *) ʒij coque cum aqu. fest. ʒxvj ad remanent. ʒvj addc Ess. aurantior. ʒß. S. in omni biberio unum cochlear. Mane præterea vespertique cyathus optimi vini Rhœni datus est et in potum ordinarium bona cerevisia. Quarto post receptionem die cum vires aliquantum recepisset, ambo pedes amputare decretum est, quo suppurationis saniosæ, quæ corpori indeliceenter quidquid humorum supererat subducebat et resorptio nociva permanens, inhiberetur.

Com

- *) Remedium hoc, quod vires Chinæ explet, constare ex salis cassæ non testis, notum est. Secundum Kuxmanni V. Col. observationes in suppuratione saniosæ, etiam tabe jam orta, remedium est præclare roborans et, quoniam minus excitat, notumquam ipsi Chinæ præferendum, præsertim ubi suppuratio e carne orta est.

Cum nec propter horrendam aegrotae maciem formatio panni carni sperari posset, neque ab altera parte summa virium inopia actum amputationis complicatum ut, (secundum cl. Meyners) major cutis pars servaretur, adhiberi sineret, cumque ipsa jam natura fuso sphacelo, quod ubique ortum usque ad ossa pertingebat, indicasset, ubi amputatio esset instituenda, haec sola fere ferra perfecta est. In pede sinistro tantum ad latus fibulae parva musculorum pars erat recidenda, antequam ossa ferra defecarentur. Profluvium sanguinis parvum erat ut ne ligatura quidem vasorum sanguiferorum majorum opus esset, quoniam sphacelus altius penetrans ea jam destruxerat. Deligatio simplex applicari potuit. In manu dextra omnes phalanges digiti parvi, annularis, medii et indicis, pollicis vero extrema tantum phalanx sphacelo prorsus corruptae erant, ita ut eas conservare nullo modo aegrota posset. Digitus parvus, annularis et medius ex articulis cum ossibus meta-

carpi, digitus index ex articulo primae phalangis cum secunda amputati sunt, ut in pollice phalanx extrema. Deligatio simpliciter linteis carptis siccis applicata est. Post amputationem aegrotæ dosis opii data atque ipsa in lectum collata est. Internæ remedia, quæ ante memorata sunt, dabantur, nisi quod vino, quod vesperi et mane sumebat, guttulae quinque Laudani liquidi Sydenhami adderentur, quoniam non nihil doloris in loco amputationis sensit. Quarto post operationem die prima deligatio demta est atque nova applicata, e cerati Saturni ℥jv et Laudani liquidi Sydenhami ℥ß, quod nobis remedium maxime conveniens visum est, ad sensibilitatem partium diminuendam atque suppurationem mediocriter sustinendam. Hac mœdela febris cessavit, vires augeri coeperunt, suppuratio jussu facta est atque fines ossium sensim depellebantur. Capitula articularum ossium metacarpi, quæ etiam erant adfecta, in spatio quinque hebdomadum sensim secreta sunt, ut facili ne-

gotio extraherentur et vulnus sanari posset. Haec methodus medendi usque ad mensem Aprilem continuata est, tum vero, cum aegrotata virium inopia non amplius laboraret ejusque constitutio melior reddita esset, usus remediumque internorum omissus est. In vulnere alterius pedis fibula acute prominentebat, curationem absolutam impediens. Quam ob causam acumen ossis spiritu nitri fumante madefactum est, quod per octo dies in quaque deligatione repetitum partem ossis depulit prominentem. Vulnere propterea claudenda et cicatrifanda linteis carptis, tenui lapidis infernalis solutione madidis, deligabantur, et brevi tempore factum erat, quod volebamus, ut ambo vulnera in pedibus optime cicatrifarentur. Vulneribus in manu quoque clausis, id quod pollicis supererat aegrotatae profuit operibus femininis peragendis; acubus enim suere et texere potest. Ad malum fatum mulierculae infelicitis quodammodo leniendum Director nosocomii chirurgici Cel.

Kauzmann pedes ligneos artificiose loris
et articalis instructos confici jussit, qui
consuetam caligatum formam habebant,
quique ita usus convenientes erant ut mulier
breui tempore eorum ope incedere disceret
atque postquam quatuor menses in nosoco-
mio commorata erat, ex eo dimitteretur.

T h e s e s.

I.

Terebinthina, Opium, Cortex peruvianus et Camphora in medela partium gelo depediturum, remedia sunt praestantissima.

II.

In operationibus chirurgicis gravioribus instituendis semper ad modum virium vitalium erit respiciendum, ne vitae, quam conservare decrevimus, insidias potius faciamus.

III.

Gangraena mors partium putativa tantum, Sphaelus vera erit habenda.

IV.

Galvanismo in morbis paralyticis curandis saepissime abutuntur.

V.

Non sunt morbi larvati.

VL

Cura sic dicta per expectationem rationalis a medicis potissimum hodiernis juxta nimis negligitur.
